

Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming

K. Stals

Published online: 10 July 2017
© Bohn Stafleu van Loghum 2017

Samenvatting Het werken met kinderen, jongeren en hun ouders in jeugdhulp en jeugdbescherming is vaak ingrijpend. Denk aan het begeleiden van gezinnen in crisis, het omgaan met stemmingsproblemen of de gevolgen van kindermishandeling. In de zorg voor die kinderen, jongeren en gezinnen zijn er veel factoren die invloed hebben op het probleem of de hulpvraag. Dit vraagt om richtlijnen die professionals en cliënten helpen bij het wikken en wegen van opties en het nemen van beslissingen. Het uitgangspunt bij het ontwikkelen van richtlijnen voor jeugdhulp en jeugdbescherming is dat deze praktisch, goed toepasbaar en behulpzaam moeten zijn in het bieden van de beste hulp of zorg aan kinderen en gezinnen.

Trefwoorden richtlijnen · jeugdhulp · jeugdbescherming

Inleiding

Tot een aantal jaren geleden waren er geen vakinhoudelijke richtlijnen voor de beroepsgroepen die in jeugdhulp en jeugdbescherming werken (box 1). Sinds 2011 zijn er 14 richtlijnen voor jeugdhulp en jeugdbescherming ontwikkeld. In de komende jaren wordt gewerkt aan de ontwikkeling van nieuwe richtlijnen en aan het verder invoeren, evalueren en herzien van de bestaande richtlijnen. Stuk voor stuk geven de richtlijnen onderbouwde aanbevelingen voor het handelen van jeugdprofessionals op basis van wetenschappelijke kennis, praktijkkennis van professionals en ervaringskennis van cliënten. Een belangrijke basis onder elke richtlijn is gedeelde besluitvorming met kinderen, jongeren en hun ouders.

Hoe komt een richtlijn tot stand?

De drie beroepsverenigingen Nederlands Instituut van Psychologen (NIP), Nederlandse Vereniging van pedagogogen en Onderwijskundigen (NVO) en Beroepsvereniging voor Professionals in Sociaal Werk (BPSW) geven sinds 2011 opdracht aan het 'Programma Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming'. Aan het programma is een Richtlijnadviescommissie Jeugdhulp en jeugdbescherming (RAC-J) verbonden. Hierin zitten deskundigen op het terrein van de praktijk, richtlijnontwikkeling en implementatie, die inhoudelijk adviseren over het programma. Daarnaast neemt een vaste groep van ervaringsdeskundigen, jongeren en (pleeg)ouders zitting in de Cliëntentafel. Zij adviseren het programma vanuit het perspectief van cliënten. Verder is er een Stuurgroep Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming (SRJ), waarin vertegenwoordigers van de drie beroepsverenigingen besluiten over financiën, planning en programmering.

Potentiële onderwerpen voor nieuwe richtlijnen komen naar voren door raadpleging van professionals, cliënten en wetenschappers. In de prioritering van onderwerpen heeft de RAC-J, de Cliëntentafel en een praktijkpanel een belangrijke stem. Voorafgaand aan de ontwikkeling van een richtlijn vindt een knelpuntenanalyse plaats en een research naar wat reeds ontwikkeld is in aanpalende werkvelden. Dit leidt tot een set uitgangsvragen voor de te ontwikkelen richtlijn.

Verschillende instituten werken mee aan de ontwikkeling van de richtlijnen, zoals het Trimbosinstituut, TNO en het Nederlands Jeugdinstituut (NJI). De ontwikkeling gaat via beproefde methoden en hierbij hebben professionals, wetenschappers en cliënten veel inbreng. Een richtlijn wordt eerst in concept ontwikkeld. De beroepsverenigingen lezen de richtlijn en geven commentaar. Ook ondergaat elke richtlijn

K. Stals (✉)
Nederlands Jeugdinstituut, Utrecht, Nederland
k.stals@nji.nl

Box 1 Jeugdhulp en jeugdbescherming

Onder de noemer 'jeugdhulp en jeugdbescherming' komt een groot aantal werkvelden samen. Denk aan de jeugdprofessionals in gemeentelijke teams (zowel jeugdteams als brede sociale wijkteams), Centra voor Jeugd en Gezin, toegang, organisaties voor jeugd- & opvoedhulp, jeugd-ggz, jeugd-lvb, jeugdreclassering en jeugdbescherming. Er is een grote diversiteit aan organisaties, teams, professionals en ouders. De richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming zijn bedoeld voor al deze werkvelden en professionals.

een toets op kinderrechten, diversiteit en geschiktheid voor de doelgroep met een licht verstandelijke beperking. Tegelijkertijd vinden er proefinvoeringen plaats bij teams in diverse organisaties (box 1). Op basis van het commentaar en de proefinvoering wordt de richtlijn aangepast. De beroepsverenigingen autoriseren de richtlijn, waarna deze landelijk wordt ingevoerd [1].

Voor de invoering van richtlijnen is veel aandacht. Met behulp van tools: werkbladen, presentaties en inspiratiemateriaal. En met behulp van een Netwerk Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming met 'aanjagers' vanuit organisaties. Van dit netwerk zijn ongeveer 150 aanjagers uit ruim 90 organisaties en gemeentelijke teams lid; zij komen driemaal per jaar bij elkaar voor scholing, uitwisseling en samenwerking, en werken mee aan ontwikkeling, invoering, evaluatie en herziening van de richtlijnen. Daarnaast zijn er kleine leernetwerken, waarin een specifieke vraag vanuit het werkveld opgepakt wordt met ondersteuning van het programma. In 2016 ging het leernetwerk bijvoorbeeld over het ketenbreed werken met de Richtlijn Samen met jeugdigen en ouders beslissen over passende hulp [2]. In 2017 is er een leernetwerk tussen opleidingen van hoger beroepsonderwijs over het verankeren van de richtlijnen in het curriculum. De organisaties en professionals die deelnemen aan een leernetwerk delen hun kennis weer met anderen, en ontwikkelde producten zijn beschikbaar via de website.

Met het invoeren is de richtlijn niet 'klaar'. Het gebruik van de richtlijn in de praktijk wordt geëvalueerd [3] en er wordt bekeken of het nodig is om de richtlijn te herzien. Ook kunnen activiteiten worden opgezet om het gebruik van de richtlijn te verbeteren.

Bij de ontwikkeling van deze richtlijnen voor een nieuw vakgebied hebben we goed gekeken naar de aanpalende werkvelden: (para)medische beroepen, de jeugdgezondheidszorg (JGZ) en de geestelijke gezondheidszorg (GGZ). Hierbij hebben we dankbaar gebruik gemaakt van de werkzame principes in die sectoren, en hebben we geleerd van wat daar niet werkt [4]. Het programma heeft een aantal unieke kenmerken, waar iedereen trots op is. Zo zijn de

richtlijnen in relatief korte tijd ontwikkeld, is er veel tussentijdse feedback gevraagd, en is er volop ruimte voor inbreng van praktijkkennis en ervaringskennis van cliënten.

Vijf principes

In het programma Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming werken we volgens vijf principes, die leidend zijn in alle activiteiten van het programma.

1. *De richtlijnen zijn van en voor professionals.*
De functies in het werkveld van jeugdhulp en jeugdbescherming zijn heel divers, variërend van sociaal werker, (ortho)pedagoog en ontwikkelingspsycholoog tot groepswerker, ambulant hulpverlener, jeugd- en gezinscoach en (school)maatschappelijk werker. Samen vormen zij een diverse doelgroep met uiteenlopende taken in het bieden van hulp, ondersteuning, begeleiding, bescherming en behandeling van kinderen en jongeren. Deze diverse groep professionals werkt mee bij het ontwikkelen, invoeren en evalueren van de richtlijnen.
2. *Elke richtlijn is gebaseerd op gedeelde besluitvorming, samen met cliënten.*
Richtlijnen zijn primair bedoeld voor professionals: ze gaan over het handelen van de professional. Maar de hulp speelt zich af in het leven van een kind en een gezin. Dat leven en de specifieke kenmerken van het kind, de jongere en het gezin moeten centraal staan in de hulp. Daarom is 'samen beslissen' een basisbegrip in elke richtlijn. Ook in het programma is de samenwerking met cliënten in elke fase van belang [5].
3. *De richtlijnen zijn bedoeld om evidence-based practice te stimuleren.*
Uitgaande van de meest gebruikte definitie van Sackett [6]: een werkwijze waarbij de laatste stand van kennis vanuit verschillende bronnen geïntegreerd wordt ten behoeve van besluitvorming. Bij de richtlijnontwikkeling wordt gebruik gemaakt van kennis uit drie bronnen: wetenschappelijk onderzoek, praktijkkennis en ervaringskennis van cliënten. Deze drie kennisbronnen bestaan nadrukkelijk naast elkaar: de kennis van professionals en de ervaring van cliënten worden even zorgvuldig gewogen als de wetenschappelijke kennis.
4. *De ontwikkeling en de invoering van de richtlijnen gaan hand in hand.*
In het programma is er steeds oog voor aanvullende expertise op inhoud én implementatie. Zo worden de aanbevelingen in de richtlijnen geformuleerd door een inhoudelijke werkgroep en implementatiedeskundigen. De een bewaakt de kwaliteit, de ander de toepasbaarheid. Zo ontstaan er kwalitatief goede producten die daadwerkelijk hanteerbaar en behulpzaam zijn in het dagelijkse werk van professionals.

Figuur 1 Richtlijnonderwerpen.

5. *Richtlijnen zijn niet vrijblijvend, maar vormen ook geen dictaat.*

Volgens de Jeugdwet zijn professionals verplicht zich te verhouden tot hun professionele standaard, waar de richtlijnen onderdeel van uitmaken. Organisaties zijn verplicht om hun professionals in staat te stellen te werken met de professionele standaard. Echter de jeugdhulpprofessional kan afwijken van de aanbevelingen in een richtlijn. Hij moet er zelfs van afwijken als daarmee de belangen van de cliënt beter zijn gediend. Hierbij geldt het principe *comply or explain*: pas toe of leg uit.

Overlap jeugdhulp en jeugdgezondheidszorg

De richtlijnen voor de JGZ en de richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming overlappen elkaar soms, of vullen elkaar aan. Zo hebben beide werkvelden richtlijnen ontwikkeld over kindermishandeling en ADHD, en is er inhoudelijke overlap tussen de werkvelden als het gaat om psychosociale problemen, depressie, angst en opvoedondersteuning. Daarnaast is er overlap in de werkzaamheden. Zowel professionals in de JGZ als in de jeugdhulp signaleren problemen en bieden ondersteuning. In de dagelijkse praktijk zien we steeds meer voorbeelden van verregaande samenwerking tussen bijvoorbeeld jeugdverpleegkundigen en jeugdhulpwerkers in gemeentelijke teams of Centra voor Jeugd en Gezin.

Bij de ontwikkeling van richtlijnen voor beide werkvelden wordt er ook samengewerkt. De richtlijnen over kindermishandeling zijn daarvan een goed voorbeeld: door dezelfde richtlijnontwikkelaars te kiezen voor beide richtlijnen sluiten deze goed op elkaar aan. Bij de nieuw te ontwikkelen richtlijn voor jeugdhulp en jeugdbescherming over seksuele ontwikkeling wordt gebruik gemaakt van de JGZ-richtlijn hierover. En andersom: bij de JGZ-richtlijn over ouder-kindrelatie wordt de richtlijn voor jeugdhulp en jeugdbescherming over problematische gehechtheid benut.

Door samen te werken kunnen we van elkaar leren. Zo hebben we van de JGZ overgenomen om te werken met aandachtsfunctionarissen voor de implementatie van richtlijnen in organisaties. We hebben ons netwerk opgericht naar voorbeeld van het netwerk van implementatiefunctionarissen van het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ). Anderzijds kan de JGZ ook leren van de jeugdhulp. Zoals van de flexibiliteit van het programma. Er is altijd mogelijkheid om feedback te geven op richtlijnen en die feedback wordt benut voor aanpassing van de richtlijn. Niet pas na jaren, maar snel als dat nodig en zinvol is. Een ander element dat ook waardevol is voor de JGZ is hoe in de jeugdhulp de samenwerking met jongeren en ouders is geregeld.

Voor de JGZ-professional is het goed om te weten dat een belangrijke samenwerkingspartner, namelijk professionals in jeugdhulp en jeugdbescherming, ook met richtlijnen werken. Waar er overlap is in thema's is het goed om elkaar te bevragen op de geldende veldnormen. Waar die overlap er niet is, kunnen JGZ-professionals hun voordeel doen met de verzamelde kennis en praktische aanbevelingen in de richtlijnen voor jeugdhulp en jeugdbescherming.

Meer informatie?

De richtlijnen voor jeugdhulp en jeugdbescherming zijn eigendom van de beroepsverenigingen BPSW, NIP en NVO. Het NJi coördineert het 'Programma Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming', dat gefinancierd wordt door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). De richtlijnen (fig. 1) en de ondersteunende producten zoals factsheets, implementatieplan, keuzehulp en invoertools zijn te vinden via www.richtlijnenjeugdhulp.nl. Hier vindt u ook gegevens over de auteurs en de totstandkoming van de richtlijnen. Voor het overzicht van alle richtlijnen, standaarden en landelijke samenwerkingsafspraken over psychische en sociale ontwikkeling van kinderen, zie: www.nji.nl/databankrichtlijnen.

Literatuur

1. Fleuren MAH, Stals K, Ooms H, Weeda C. Richtlijnen jeugdzorg: onderbouwing voor landelijke invoering. Utrecht Leiden: Nederlands Jeugdinstituut TNO; 2014.
2. Bartelink C, Meuwissen I, Eijgenraam K. Richtlijn Samen beslissen over passende hulp voor jeugdhulp en jeugdbescherming. Utrecht: Beroepsvereniging van Professionals in Sociaal Werk, Nederlands Instituut van Psychologen, Nederlandse vereniging van pedagogen en onderwijskundigen; 2015.
3. Dam C van. Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming. Peiling voortgang verspreiding en implementatie. Nijmegen: Praktikon; 2016.
4. Dronkers F. Richtlijnen jeugdzorg, aanbevelingen voor jeugdzorgprofessionals. NVO Bull. 2013;3:10–1.
5. Veenendaal H van, Laar M van de, Stals K. Co-creatie in de jeugdhulp en jeugdbescherming. Participatie van cliënten in de ontwikkeling en toepassing van richtlijnen in de jeugdhulp en jeugdbescherming. Orthop OnderzoekPrakt. 2016;55(9–10):204–13.
6. Sackett DL, Rosenberg WMC, Gray JAM, Haynes RB, Richardson WS. Evidence-based medicine: What it is and what it isn't. BMJ. 1996;312:71–2.

K. Stals, gedragswetenschapper van beroep, in functie als programmaleider.